

EL COGNOM CREIXELL

Joan CREXELL

Sobre l'origen del cognom *Crexell*, ara com ara, hem llegit versions força diferents: segons F. de B. Moll¹ ve «de *Crassiellus*, diminutiu del cognom llatí *Crassius*»; segons Clapés és d'origen geogràfic²; segons Almerich³ ve de «les crescudes periòdiques del marvell, en què creix o minva el nivell de les aigües del mar». Darrerament, però, el Professor Coromines escriu en el seu «Diccionari Etimològic»: «*Creixell* probablement no té relació amb el llatí *Crass(i)us*, sinó amb un Nom propi de Persona cèltic en *-illos* (aproximadament *Craxillos*)»⁴.

VARIANTS I CANVIS: Interessat en conèixer els antecedents familiars hem anat a consultar els «Llibres d'Esposalles» de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona els quals disposen d'índexs alfabètics, així com els expedients matrimonials de l'Arxiu Episcopal de la mateixa ciutat. En aquest sentit, podem dir que d'ençà del 1451, a l'Arxiu Capitular hem vist les següents variants: *Crexell*, *Crexel*, *Craxell*, *Craxel*, *Creixell*, *Craixell*, *Crexells*, *Crexels*, *Craxells*, *Creixells*, a part és clar del femení *Crexella* aplicat a una filla, dona o vídua d'un home apel·lat *Crexell*⁵. D'aquestes deu variants, la gran majoria ha desaparegut de la vida social de la Catalunya dels nostres dies: només en coneixem les variants *Creixell*, *Creixells* i *Crexells*. Tot i això, a Buenos Aires hem trobat *Creixell*, *Creixells* i *Crexell*, aquest darrer amb la grafia potser més antiga.

L'explicació dels canvis de grafia en els cognoms s'ha explicat en alguns casos per motius familiars. El més sovint, però la multiplicitat de variants —de vegades per a un mateix individu— es deu a errors comesos per les persones que escriuen el cognom (notaris, capellans...), combinats amb el desconeixement de lletra i/o la ignorància cultural d'aquell qui era el subjecte del document. I com a prova d'això ens farem ressò d'un cas curiós trobat al llarg de les nostres indagacions.

DE CREYSAC A CREXELL? Mentre preniem nota de totes les variants d'aquest cognom que figuren en els «Llibres d'Esposalles», vam topar amb un *Joan Crexell* que es casà el 17 de desembre de 1602 amb Magdalena Gascona. D'ell es diu que és un «pagès de França» i d'ella que era filla d'un ferrer francès ja mort. Interessats per la qüestió —una persona de cognom tan català com *Crexell* que venia de França— creguerem convenient de fer investigacions a fi d'esbrinar

quan s'havia produït l'anada d'un *Crexell* més enllà del Pirineu. Aproximant-nos geogràficament, sabem que un *Crexells* havia estat batlle de Perpinyà a cavall dels segles XIII i XIV⁶; i també que un membre dels *Crexell* nobles de l'Empordà tenia possessions a l'actual Catalunya Nord durant el segle XIV⁷.

Tenint en compte que en el matrimoni del qual parlavem concorria el fet singular de tractar-se d'un casament entre persones forasteres, això ens permetia d'ampliar noves dades amb la consulta del seu corresponent expedient a l'Arxiu Episcopal. L'anarem a buscar i tinguérem sort. En l'esmentat document llegim: «Joan crexell pages natural de fransa fill de guillem crexell pages de la parrochia de massolet bisbat de gen i de maria de aquell muller defuncta. A nou anys que vingue de fransa sent jove de alguns onse anys ... ha estat sempre en la parrochia de llorens en lo panades...». Amb aquesta nova dada vam escriure al rector de Massoulès, del bisbat occità d'Agen. Aviat reberem resposta del Secretari Perpetu de la Société Academique d'Agen, el senyor Jean Fonda, el qual ens deia: «*le nom est une déformation de celui de la famille Creysac à Massoulès, qui devait être prononcé Crechac ou Creichac, selon la prononciation locale*». A continuació afegia que els registres parroquials de Massoulès conservats als arxius departamentals daten del 1639 per la qual cosa no hi havia traces ni de Joan «*Crexell*» ni de so pare Guillem, tot indicant, però, que a mitjans del segle XVII, la família *Creysac* de Massoulès continuava existint.

Ara bé, el fet que en els registres eclesiàstics el capellà escrivís *Crexell* i no pas *Crexac/Creixac*, que era com sonava aquest cognom occità, es degué probablement al fet de l'existència d'una tradició del cognom *Crexell* per aquelles contrades tant durant l'època com d'abans. Els «Llibres d'Esposalles» consultats confirmen aquesta hipòtesi. D'altra banda, en el Fogatge de 1365-1370 trobem un *Pere Craxell* de la parròquia de Santa Margarida del Penedès com a «aloer de francher qui a accustomat de contribuir per ell matey»⁸ i, més endavant, en un indret actualment conegut encara per *Can Crexell*, entre Piera i Masquefa, en el Fogatge de 1515 es parla d'un *Joan Crexell* de la Quadra de Sant Jaume de Noya (o Sesoliveres)⁹.

Vet aquí un petit exemple del canvi probable sofert per un cognom occità el qual més que catalanitzat va ésser transformat en un cognom de nissaga catalana o, mirant més enrera, romana, o celta, segons aviat potser ens explicarà el professor Coromines.¹⁰

1. Francesc DE B. MOLL, *Els llinatges catalans (Catalunya, País Valencià, Illes Balears). Assaig de divulgació lingüística*. Editorial Moll, Col·lecció Raixa 40-42. Ciutat de Mallorca 1959, p. 107.

2. Joan CLAPÉS I CORBERA, *Els cognoms catalans. Origen i evolució*. Llibreria Catalònia. Barcelona 1929, p. 165.

3. Lluís ALMERICH, *Els cognoms catalans. Origen i definició*. Editorial Millà, Biblioteca popular catalana vell i nou 9. Barcelona 1968, p. 100.

4. Joan COROMINES, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Curial edicions catalanes — Caixa de Pensions «La Caixa». Barcelona 1981, vol. II, p. 1.032.

5. He fet servir els «Llibres d'Esposalles» de la catedral barcelonina, així com els llibres semblants dels Deganats de Vilafranca i de Piera que s'hi guarden.

6. *Terres Catalanes*, Perpinyà, n.º 9, primavera de 1973, p. 2: Ramon Creyxels, batlle de Perpinyà el 1295 i Ramon Crexells —el mateix?— que ho fou un any a partir del 4 d'agost de 1320.

7. Josep IGLESIAS FORT, *El Fogaje de 1365-1370* in «Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona», vol. 34, n.º 11, p. 339: «Vegueries de Rosselló, de Conflent i de Vallespir»: el «lloc de Clusa, d'en Crexell, donzell».

8. IDEM., p. 324.

9. P. Andrés de PALMA DE MALLORCA, *Santa María de Piera. Notas históricas*. Igualada 1942, p. 155.

10. Els exemples que dona Albert DAUZAT, *Dictionnaire étymologique des noms de famille et prénoms de France*, París (Larousse) 1951, semblen apuntar a d'altres explicacions: *Cresset*, *Cressin*, etc., de *Crès* (Llenguadoc) «terreny pedregós prop d'una casa»; *Creissard* del llengadocià «creisse», crèixer; i, el més veí *Creysse*, *Creissels*, dels topònims homònims, l'un d'ells (*Creissels*) a l'Aveyron (amb ètim proposat: antropònim celta *Crixos* i sufix): A. DAUZAT, CH. ROSTAING, *Dictionnaire des noms de lieux de France*, París (Larousse) 1963.

PIERRE VILAR I L'ANTROPONÍMIA

En carta particular adreçada al Secretari General de la Societat d'Onomàstica, el gran historiador francès Pierre Vilar escriu: «J'ai acheté votre livre sur les malnoms: que de choses amusantes et passionnantes. Figurez-vous que je rêve d'un travail statistique sur les «Montserrat» et les «Jordi» comme mesure du sentiment catalan! Qui l'entreprendra?— Algú s'hi atreueix?